

מפתח לפסקי ההלכה שבסידורי ובמחזורי המקדש

ביאת מקדש	תעניות	[מבוא]
תמידין ומוספין	קידוש החודש	תפילה
מעשה הקרבנות	שקלים	ברכות
עבודת יום הכיפורים	סוטה	שבת
קרבן פסח	איסורי ביאה	שביתת עשור
חגיגה	ביכורים	חמץ ומצה
מחוסרי כיפורים	שמיטה ויובל	ראש השנה
פרה אדומה	בית הבחירה	סוכות
עדות	כלי המקדש	חנוכה ופורים

[מבוא]

אחד המפעלים המרכזיים בתחום 'ספרות המקדש' בדורנו הינו סדרת סידורי ומחזורי המקדש, מאת הרב ישראל אריאל שליט"א ובהוצאת מכון המקדש. הסדרה כוללת תשעה כרכים: סידור המקדש (שני כרכים), סידור המקדש לאם ולבת ישראל, מחזורים לראש השנה, יום הכיפורים, פסח, שבועות, סוכות, והגדת המקדש.

הספרים קנו את פרסומם במידה רבה בזכות האמצעים הוויזואליים שבהם: קרי, סדרת ציורים ותמונות שנעשו ביד אומן והמחישו לציבור לראשונה את חוויית העבודה במקדש. בתמונות אלו בולט השילוב של ידיעה הלכתית קפדנית ומקיפה עם יכולת ציור מרשימה, והן שפרצו את מחסום הזרות של עולם המקדש וקודשיו. כך כתב ד"ר מאיר בר אילן בביקורתו על מחזור המקדש ליום הכיפורים:

דומה כי נפל דבר בשדה הספר העברי המאויר. בעבר היה הספר עיקר והאיורים טפלים לו. ואילו בספר זה: האיורים עיקר, והספר טפל להם. אכן, כל האומר על דברי תפילה כאילו דברים טפלים הם – בדאי הוא, אך אין ספר שעיקר בניינו של הספר הן התמונות היפות המלוות אותו. ('שנה בשנה' תשנ"ז עמ' 478-490)

המשנה התורנית-הלכתית עצמה, תפסה מקום שולי בתודעתם של רוב הקוראים. עבור רוב המתפללים במחזור המקדש, המחזור מספק חוויה של רגש, מפגש בפולקלור יהודי עתיק יומין, וציפייה לגאולה. וכדברי בר אילן:

מחזור המקדש [...] הוא ספר מיוחד במינו: ספר שהוא גם מחזור ליום הכפורים, גם ספר מחשבה והגות, גם פירוש הגותי תיאולוגי מלווה בדברי היסטוריה, וגם אוסף גדול של אומנות יהודית – תיאור בציור ובתמונות של עבודת יום הכפורים במקדש

[...] אין לי ספק כי המחזור החדש הוא פנינת חמד בשדה הספר העברי, משב רוח רענן בעולם התפילה, וחדוש של ממש באמנות היהודית.¹

מקומה של ההלכה נפקד מתיאור ססגוני זה, ולא בכדי. הבשורה של החייאת עולם המקדש והשימוש בציורים ובתמונות נתפסה – ובמידה לא מבוטלת של צדק – כחידושה העיקרי של סדרת הסיפורים והמחזורים, ואילו העיסוק בהוויות דאבי ורבא ובקביעת הלכה בנושאים שזה מאות בשנים לא נתפסו כמעשיים, תפס מקום שולי בעיני הציבור. חלק מהסיבות לכך הוא הקושי לאתר את פסקי ההלכה המרובים הפזורים ברחבי הספרים. משום כך הכנתי מפתח של פסקים אלה. במפתח דלהלן סודרו פסקי ההלכה שבסדרת סיפורי ומחזורי המקדש. הפסקים מסודרים לפי סדר הרמב"ם, והכותרות הן לרוב על פי נושאי ההלכות בספר משנה תורה לרמב"ם. הערות שוליים נוספו לפי הצורך. במפתח לא נכללו כל הפסקים המובאים בסדרה אלא רק אותם שיש בהם מן החידוש או הכרעה בין דעות שונות.² לעתים הובאו גם אמירות שאינן פסקים מובהקים, אך יש בהן תועלת למעיינים. יודגש כי המפתח אינו בא להורות הלכה למעשה, אלא לסייע ללומדים לאתר את הדברים במקורם.

תפילה

- בתפילה מתקיימות שמונה עשרה מצוות עשה הקשורות לתפילה, וראוי לכל אדם להיות מודע לכך ולעמול על קיום המצוות הללו כראוי. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 146-164)
- סדר הקרבנות שלפני תפילות שחרית ומנחה, נועד ללימוד בהבנה ולא לאמירה גרידא. וראוי לכנותו 'לימוד קרבנות' ולא 'אמירת קרבנות'. (סידור עמ' 61-62)
- מבין הנוסחים השונים לתפילה המצויים בזמננו, אין נוסח אחד שהוא הקדום והמקורי, וממילא אין לחייב אדם להיצמד דווקא לנוסח מסוים מבין הנוסחים הקיימים. (סידור עמ' 4-6)
- נוסח התפילה "שייבנה בית המקדש" עדיף על הנוסח "שתבנה". (סידור עמ' 63-64)
- חלק ממצוות מורא מקדש, יש מצווה מיוחדת לבוא למקדש ולהתפלל בו. (סידור עמ' 10)

1. מרתק להשוות את הדברים הללו להתייחסותו של הרב אריאל עצמו לציורים, בשער סידור המקדש לאם ולבת ישראל: "עיקר משאלתנו היא שהציורים וההמחשות ייפכו לנחלת העבר, ובמקומם נעשה כולנו לבנין בית ה', לא בציור ולא בדמיון, אלא לקיים את המצוה כמאמרה: 'ועשו לי מקדש!'".
 2. יצוינו שני מקבצים של הנחיות הלכתיות שרובן לא צוינו במפתח מטעם זה: הלכות הנוהגות בהר הבית (סידור עמ' 562-564) והלכות צניעות לנשים (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 111-112).

מפתח לפסקי ההלכה שבסידורי ובמחזורי המקדש

- בכיוון הגוף כנגד ירושלים בתפילה, מקיימים את מצוות מורא מקדש. (סידור עמ' 18-20)
- בברכת אהבת עולם, כיום שאנו חיים בארץ ישראל, יש לנקוט נוסח "קוממיות בארצנו", ולא "לארצנו". (סידור עמ' 138)
- המתפלל תפילת שמונה עשרה ברחבת הכותל המערבי של הר הבית, יפנה גופו וראשו שמאלה לכיוון מקום העזרה. (סידור עמ' 141)
- דין תפילת 'הביננו' וכן תפילת 'צרכי עמך ישראל מרובים' נוהגים גם בזמננו. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 110)
- אין להפנות גב אל הנהגים בזמן ברכת כהנים. (סידור עמ' 416)
- בתפילת 'יקום פורקן' הנאמר בשבת, אין לומר 'מרנן ורבנן חבורתא קדישתא די בארעא דישראל ודי בבבל' שהרי בזמננו אין יהודים בבבל, אלא יש לומר 'די בארעא דישראל ודי בכל אתר ואתר'. (סידור עמ' 423)³
- בברכת החודש הנאמר בשבת, ראוי להוסיף: 'חברים כל ישראל לירושלים עיר הקודש'. (סידור עמ' 424)
- ביום העצמאות וביום שחרור ירושלים, מותר ונכון לומר נוסח 'על הניסים' בתפילה ובברכת המזון. (סידור עמ' 530-531)⁴
- ראוי למצוא זמן מחוץ לתפילות הרגילות, ולקיים בו שני יסודות מהתפילה שאינם מצויים בתפילות הרגילות: תחינות אישיות של האדם בלשונו, והשתחויה ארצה. (סידור עמ' 153-155 וסידור לאם ולבת ישראל עמ' 92-93 ועמ' 166-168)⁵
- אף שאישה פטורה מקריאת שמע, ראוי שתקרא אותה כדי לבסס את האמונה ולקיים כמה מצוות התלויות בלב. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 58 ועמ' 143-145)

ברכות

- בימינו, שנוסעים במכוניות ויש סכנת תאונות גם בנסיעה עירונית, יש לברך תפילת הדרך כבר בעיר ואין צורך לחכות ליציאה מהעיר. (סידור עמ' 200)
- יש לברך תפילת הדרך בשם ומלכות על נסיעה של מרחק פרסה (כ-4 ק"מ), ואין צורך שמשך הנסיעה יהיה כדי הילוך פרסה. (סידור עמ' 200)

3. יעוין במאמרו של הרב שריה דבליצקי 'לקט הערות בנוסחאות התפילה', מוריה לט-מ עמ' נב.
4. דאו את נוסחי 'על הניסים' שהוצעו שם, בעמ' 519 ליום העצמאות ובעמ' 522 ליום שחרור ירושלים.
5. עוד על ההשתחויה, דאו בסידור עמ' 23-34.

- אדם שנכח באירוע מסוכן וניצל ממנו, יברך 'ברוך שעשה לי נס במקום הזה', אף אם הצלתו לא חרגה מחוקי הטבע. (סידור עמ' 124)⁶
- הרואה בתי ישראל בחורבנם בחו"ל או בארץ, ובכלל זה הרואה יישובים יהודיים שנהרסו או נעזבו מיושביהם היהודים, כמו שכס, בית לחם, ימית, ודומיהם - יברך בלי שם ומלכות 'ברוך דיין האמת'. (סידור עמ' 260)
- החיוב לברך מאה ברכות בכל יום, נוהג גם בנשים. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 119)
- אישה אחרי לידה, מברכת הגומל בשם ומלכות. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 128)
- אישה מברכת בשם ומלכות ברכת האילנות וברכת הגשמים. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 128)
- אישה המברכת ברכת הלבנה, מצווה גדולה עשתה. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 199-197)

שבת

- נכון לשים את נרות השבת בדרום הבית ואת השולחן בצפון, כפי שהיה במקדש. (סידור עמ' 379)
- לכתחילה ראוי שאישה תשמע הבדלה מאיש. אם הדבר אינו מתאפשר, האישה מבדילה לעצמה, כולל ברכות הבשמים והנר. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 388)

שביתת עשור

- ביום כיפור, במקומות שנהגו להשתחוות, יש להשתחוות בפישוט ידיים ורגליים (ולא רק לכרוע ארצה), ולהטות מעט על הצד. (מחזור ליו"כ עמ' 40-47)⁷
- ראוי לאדם להנחות את אשתו ובניו שלא ימתינו לבואו לבית הכנסת במוצאי יום כיפור, אלא יבדילו לעצמן מיד בצאת הצום כדי שיוכלו לאכול. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 388)

חמץ ומצה

- מצוות הסיפור ביציאת מצרים, החלה בליל ט"ו ניסן, כוללת את העיסוק בהלכות הפסת. (הגדה עמ' 30-31)

6. יעוין עוד בשו"ת בצל החכמה (ה, סב) שהאריך לבסס את הקביעה שאדם שעמד בסכנת חיים ממשית וניצל ממנה, יברך ברכה זו אף אם הצלתו לא הייתה בדרך של נס גלוי.
7. ראו עוד שם עמ' 83.

מפתח לפסקי ההלכה שבסידורי ובמחזורי המקדש

- בנוסח ההגדה הנאמר בזמן הגלות, יש לומר 'מן הזבחים ומן הפסחים' בין כשליל הסדר חל בחול, בין כשחל בשבת ובין כשחל במוצאי שבת. (הגדה עמ' 77)
- מצווה מן המובחר למזוג כוס חמישית, לומר עליה 'הלל הגדול' ובסיומו לשתותה. (הגדה עמ' 90)

ראש השנה

- כשחל ראש השנה בשבת, תוקעים ב'מקדש' אבל לא בשאר המקומות. וכל ירושלים קרויה מקדש לעניין זה. (סידור עמ' 563, מחזור לר"ה עמ' 129-135 ומחזור לסוכות עמ' 23)

סוכות

- המצווה דאורייתא של נטילת ארבעת המינים בכל שבעת ימי החג, חלה בכל תחומי ירושלים המקודשת ולא רק בהר הבית. (מחזור לסוכות עמ' 24 ועמ' 30)
- נכון להגיע בכל יום מימי סוכות לירושלים העתיקה ולקיים את המצווה דאורייתא ליטול בה ארבעת המינים. (מחזור לסוכות עמ' 31-32)
- נראה שמנהג אנשי ירושלים ליטול את הלולב בידיהם במשך כל היום, נהג אף בשבת. (מחזור לסוכות עמ' 6)
- מה שכתבו האחרונים שאדם שאינו מפורסם בחסידות, לא יטול לולב ברצף במשך כל היום מחשש ליוהרה, לא נאמר אלא מחוץ לירושלים, אך בירושלים אין חשש. (מחזור לסוכות עמ' 26-31)
- לפי הרמב"ם, הרי"ץ גיאת ורבינו מנוח, בכל יום מקיפים את המזבח בהילוך סביבו פעם אחת עם ארבעת המינים, והותר לישראלים להיכנס לבין האולם ולמזבח עבור הקפה זו. לפי הרי"ף ההקפה אינה בהילוך סביב המזבח אלא ביצירת 'טבעת אנושית' סביב המזבח, כאשר בין האולם ולמזבח נמצאים רק כהנים ובשאר הצדדים נמצאים גם ישראלים. (מחזור לסוכות עמ' 45-48)
- הגזוזטרא שנבנתה כדי להפריד בין גברים לנשים בשמחת בית השואבה, לא כללה מחיצה החוסמת את הראיה, אלא באה ליצור הפרדה בין מקום הגברים למקום הנשים. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 50-54)

חנוכה ופורים

- בנוסח על הניסים, נכון לומר את הנוסח 'בימים ההם ובזמן הזה'. (סידור עמ' 148)

- מצוות מחצית השקל חלה בשעה שמתעוררת אפשרות להקריב קרבן, ואף אם באותה שעה עדיין אין הבית בנוי, כבר יש חיוב לתרום מחצית השקל. (סידור עמ' 509-511)

תעניות

- אלה שנוהגים לקרוא בקול 'מזל טוב' אחרי שבירת הכוס בחופה, שלא כהוגן הם עושים. (סידור עמ' 195 וסידור לאם ולבת ישראל עמ' 121)
- הרואה ערי יהודה בחורבנו, אומר: 'ערי קדשך היו מדבר', וקורע את בגדו. ובכלל זה חלחול, אשתמוע, בית צור ודומיהן. ואינו חייב לקרוע אלא כשמגיע סמוך להן כמרחק שמהר הצופים לירושלים. (סידור עמ' 260)
- הרואה את ירושלים שבין החומות, אומר: 'ציון מדבר הייתה ירושלים שממה. כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה', וקורע את בגדו. (סידור עמ' 260)
- הרואה את 'כיפת הסלע' הבנויה במרכז הר הבית, אומר: 'בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה', ומשתחוה כנגד הר הבית, וקורע את בגדו ואומר 'ברוך דיין האמת'. (סידור עמ' 216)
- גם אישה חייבת בקריעה על ראיית המקדש בחורבנו, ותקורע את בגדה באופן צנוע. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 399)
- ראוי שלא לרקוד ב'רחבת הכותל המערבי' אלא רק בימים שאין בהם אבלות. (סידור עמ' 261)
- בימי תעניות, יעשה כל אדם חשבון נפש בעניין עשייתו למען בניין המקדש. (סידור עמ' 279)
- בתשעה באב, יש לומר את תפילת 'נחם' בנוסח המתאים לזמננו שירושלים כבר איננה שוממה. (סידור עמ' 208-210 וסידור לאם ולבת ישראל עמ' 176-177)

קידוש החודש

- יש לעסוק בעיבור החודש והשנה דווקא בירושלים. (מחזור לר"ה עמ' 14-18)

שקלים

- מצוות מחצית השקל אינה תלויה ברוב ישראל, והיא נוהגת גם כשרק מעט מישראל מביאים את שקליהם. (הגדה עמ' 49-50)

סוטה

- מה שנאמר שאין משקין סוטה אלא בבית דין הגדול, אין הכוונה שמעשה ההשקיה צריך להיעשות בתוך בית הדין או בפני הדיינים, אלא שהחלטה להשקותה מסורה לבית הדין הגדול. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 303-304)
- השקאת הסוטה וכן תנופת הקרבן, נעשו בעזרת נשים, בחלל החיצון של שער ניקנור. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 304-305)

איסורי ביאה

- נראה שכשייבנה הבית יחזרו הלכות נידה וזיבה לדיניהן הבסיסיים, כמו שהיו בזמן הבית, ויתבטל הדין שכל נידה חוששת לזיבה. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 312-313)

ביכורים

- אישה שיש לה אדמה משלה בארץ ישראל, חייבת בביכורים. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 280-282 ומחזור לשבועות עמ' 8)
- אישה חייבת במצוות ביכורים לפרטיה כאיש, למעט מקרא ביכורים שהיא פטורה ממנו, דהיינו אמירת הוידוי: 'ארמי אובד אבי' וכו'. אך היא אומרת את פסוקי הפתיחה: 'הגדתי היום' וכו'. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 283-285)
- הגשת הביכורים והנפתם, וכן מקרא ביכורים וההשתחויה, וההנחה על רצפת העזרה, נעשו בצידו הדרומי של השטח שבין האולם ולמזבח. (מחזור לשבועות עמ' 47, מחזור לסוכות עמ' 45-46 והגדה עמ' 59)
- אף על פי שמעיקר הדין די בהנחה אחת של הביכורים על רצפת העזרה, לאחר ההנפה ומקרא הביכורים, יש מקום בהלכה להניח את הביכורים פעם נוספת בשעת קריאה (מחזור לשבועות עמ' 31)⁸
- אנשים רבים יכולים לקרוא יחד מקרא ביכורים, ובלבד שכולם יאמרוהו בקול. (מחזור לשבועות עמ' 50, וראו גם הגדה עמ' 69-71)

שמיטה ויובל

- מצוות התקיעה בשופר ביום כיפור של שנת היובל, מוטלת על כל יחיד ויחיד. בשונה ממצוות השופר בראש השנה שעיקרה הוא השמיעה, בשופר של היובל המצווה היא התקיעה. (מחזור לר"ה עמ' 26-28)

8. ראו דרך אמונה (ביכורים ג, יב) בביאור השיטות השונות בזה.

בית הבחירה

- מצוות בניין בית המקדש נוהגת בזמן הזה, וכל אחד ואחד מאיתנו מחויב בה הלכה למעשה. (סידור עמ' 1-2 ומחזור לפסח עמ' 127-129)⁹
- מצוות בניין בית המקדש אינה תלויה בביאת המשיח או בהארה אחרת משמיים. (סידור עמ' 180-181 ומחזור לפסח עמ' 124-125)
- מצוות בניין בית המקדש אינה תלויה בהוראת נביא. (מחזור לפסח עמ' 124)
- מצוות בניין בית המקדש נוהגת ביום ובלילה, ואינה מצוות עשה שהזמן גרמא. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 242-244)
- נשים חייבות במצוות בניין בית המקדש. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 241-246)
- גם עבדים חייבים במצוות בניין בית המקדש. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 244-246)
- כשאין כהנים מיוחדים, כהני חזקה כשרים לעבודה במקדש. (מחזור פסח עמ' 124)¹⁰
- הכנת כלי המקדש היא בכלל מצוות בניין בית המקדש, וממילא היא נוהגת גם כאשר עדיין לא נבנה המקדש עצמו. (מחזור לפסח עמ' 143)
- אף לשיטת ספר החינוך, אין מצוות בניין בית המקדש תלויה ברוב ישראל על אדמתם. (הגדה עמ' 49-50)
- חז"ל קבעו שכשיתאפשר לבנות את בית המקדש השלישי, יש לעשותו לפי מידותיו של בית שני, ולא לפי המידות וההנחיות המתוארות בספר יחזקאל. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 42 ומחזור לפסח עמ' 124)
- אין מניעה לבנות את המקדש ולחנוך את המזבח בטומאה. (סידור עמ' 564, מחזור לפסח עמ' 135 ועמ' 143-144)
- רשות נתונה ביד הסנהדרין לשנות פרטים בדרגות הקדושה של העזרה ושל עזרת נשים. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 31-33)
- נראה שיש לנקוט כשיטת הרא"ש שהלשכות שבפינות עזרת נשים היו מחוץ לעזרת נשים ולא ממש בתוכה. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 41-48)

9. יעוין עוד בסידור עמ' 173-178 שאמונה ב'מקדש משמים' הפוטרת אותנו ממצוות בניין המקדש, עומדת בסתירה לאחד מ"ג עיקרי היהדות, שזאת התורה לא תהא מוחלפת. טענה זו כבר הועלתה על ידי הרצ"ה קלישר בספרו דרישת ציון. וראו עוד בסידור עמ' 128-129, 135-136, 145-146, 161, 178-182, 332.

10. יעוין עוד במאמרו של הרב אריאל 'האם נדרש כהן מיוחד לעבודה במקדש', מעלין בקודש כו (אלול תשע"ג) עמ' 13-54, ובתגובות שערור מאמר זה בגיליון כז (אדר תשע"ד) עמ' 162-195.

מפתח לפסקי ההלכה שבסידורי ובמחזורי המקדש

- לא מסתבר לומר שלשכת הכלים הייתה אחד מהתאים שבכתלי ההיכל. (סידור עמ' 86)
- הדין שאין מגדלים תרנגולים בירושלים, נאמר דווקא על גידול רגיל שבו התרנגולים מסתובבים בחופשיות ברחוב. אך אם הם סגורים בכלוב, מותר לגדלם בירושלים. (מחזור לפסח עמ' 100)

כלי המקדש

- לפי הרמב"ם, בערב שבת שבחג הסוכות היו תוקעים 51 תקיעות ולא 48 כפי שכתוב במשנה. (מחזור לפסח עמ' 64)
- לפי הרמב"ם אין הגבלה למספר התקיעות בחצוצרות בכל יום במקדש. (מחזור לפסח עמ' 65)
- לצורך שאלה באורים ותומים, בנסיבות המצדיקות שאלה כזו, הותר למלך שאינו כהן להיכנס להיכל באופן חריג, כדי לשאול מול הארון. אולם לא הותר לו להיכנס לקודש הקודשים, אלא הוא והכהן הגדול עומדים בקודש, ומגלים את הפרוכת כדי לקיים את השאלה מול הארון. (מחזור לשבועות עמ' 99-103)
- ניתן לקיים את השאלה באורים ותומים מול הארון גם כשהוא אינו במקומו. (מחזור לשבועות עמ' 102)

ביאת מקדש

- בנוסף לטהרת הגוף, יש לטהר את הנפש ולחזור בתשובה לפני שבאים לבית המקדש. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 37 ומחזור לסוכות עמ' 105)
- הכהנים ישנים בחלקו החיצוני של בית המוקד. (סידור עמ' 78)¹¹
- אף שיש להימנע מפסיעה גסה ומריצה בבית המקדש, כשהדבר נעשה לצורך עבודה הוא מותר. ובכל מקרה אין חיוב ללכת דווקא עקב בצד אגודל. (סידור עמ' 99-100)
- ישנן שתי מצוות שמתקיימות בשלימותן דווקא בהר הבית, ודבר זה נכון אף כשהבית חרב: מורא מקדש, ומצוות 'ועבדתם את ה' אלהיכם' בתפילה. אין בזה כדי לדחות את ההנחה שמצוות אלו מתקיימות גם מחוץ להר הבית, אך לקיום השלם והמלא שלהן לא ניתן להגיע ללא כניסה להר הבית. (סידור עמ' 532-536)

11. להשלמת הדברים, יצוין כי זו דעת הראשונים (תמיד כה ע"ב בדפוס וילנא), ובשונה מדעת הראב"ד (שם, ושם ל' ע"א) שכתב שהכהנים ישנים בחלקו הפנימי של בית המוקד, ויצא לחדש שהיכא דאי אפשר, מותר לשבת ואף לישון בעזרה. וצ"ע מדוע הניח הראב"ד שאי אפשר לישון בחציו החיצוני של בית המוקד.

- מותר לישראלים ואף לנשים להיכנס לבין האולם ולמזבח לצורך תפילה, ורק להיכל אסור להיכנס. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 17-35 ומחזור לר"ה עמ' 63)
- נראה שמה שנהגו האשכנזים שאישה ממתינה שלושה ימים אחר תשמיש לפני הפסק טהרה, לא נאמר אלא לטהרת אישה לבעלה, אך למקדש וקודשיו אין צורך בהמתנה זו. וכל שכן אם רוחצת עצמה במים חמים. (סידור עמ' 561)
- הטובל לקריו לצורך עליה להר הבית, מברך 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על הטבילה'. ויברך אחר הטבילה, ואחרי הברכה יטבול שנית. (סידור עמ' 563)
- טמאי מתים העולים להר הבית, עליהם לחשוש לדעות השונות בעניין קביעת מקום העזרה, ולכן יש לשמור מרחק של כמאה מטר מכיפת הסלע. (סידור עמ' 548 ועמ' 563)
- מותר להיכנס להר הבית בנעלי בד ובגרביים. (סידור עמ' 563 ומחזור לפסח עמ' 106)
- בהר הבית מותר להשתחוות בפישוט ידיים ורגליים על רצפת אבנים. (סידור עמ' 563, סידור לאם ולבת עמ' 28 ומחזור לפסח עמ' 106-107)
- יש להיכנס להר הבית בבגדים מכובדים. (מחזור לפסח עמ' 106)¹²
- במצבים מסוימים, מותר גם לישראלים שאינם כהנים להיכנס לבית האולם ולמזבת. (מחזור לפסח עמ' 115)
- הכהן הגדול יושב בליל יום כיפור בלשכת בית אבטינס, שהיא גבוהה מרצפת העזרה ולא התקדשה, ומותר לכהן ולאנשיו לשבת בה. (מחזור ליו"כ עמ' 248)
- לדעת האור שמח (מלכים ב, א), הדין שלכהן גדול אסור לשבת בעזרה לא נאמר אלא כשהוא לבוש בגדי לבן, אך כשלוש בגדי זהב מותר לו לשבת בעזרה. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 24 ומחזור לר"ה עמ' 64-66)

תמידין ומוספין

- ניתן להביא קרבן תמיד ממחצית השקל אף כשאין רוב ישראל על אדמתם, ורק מקצת ישראל תרמו מחצית השקל (הגדה עמ' 49-50)
- פתיחת שערי ההיכל מדי בוקר, נעשית על ידי כהן לבוש בגדי כהונה שקידש ידיו ורגליו. (סידור עמ' 89)

12. יעוין שם שזה הטעם לאיסור הכניסה להר הבית באפונדתו. והשווה רמב"ם (הל' תפילה ה, ה): "תקון המלבושים כיצד, מתקן מלבושיו תחלה ומציין עצמו ומהדר, שנאמר: 'השתחוו לה' בהדרת קדש', ולא יעמוד בתפלה באפונדתו".

מפתח לפסקי ההלכה שבסידורי ובמחזורי המקדש

- בהיעדר מנורת זהב, מתקיימת מצוות הדלקת הנרות אף במנורת ברזל פשוטה. ואף במנורה שאינה זהה בצורתה למנורה המקורית. (סידור עמ' 487-489)¹³
- בשעת הדחק, מקיימים את מצוות הדלקת הנרות גם אם הנרות לא דלקו במשך כל הלילה אלא בחלקו. (סידור עמ' 493-494)
- אין מגבלה על עובי הפתילות שבמנורה. (סידור עמ' 493-494)
- אין פוחתים משנים עשר לוויים משוררים בעת שירת שיר של יום. עם זאת, בדיעבד אין מספר המשוררים מעכב. וגם השיר עצמו אינו מעכב את הקרבן. (סידור עמ' 163-164)
- אין רף מינימלי או מקסימלי מחייב של כלי הנגינה או הנגנים במקדש, והמניין שהובא במשנה וברמב"ם נקבע לפי אופי הנגינה שהייתה בזמן בית שני. (סידור עמ' 130 וסידור לאם ולבת ישראל עמ' 77)
- יש מצווה בשירת הלוויים גם כאשר אין מקריבים קרבנות. (סידור עמ' 165-166 וסידור לאם ולבת עמ' 103)
- בלילה, מכניסים את כל כלי השרת ללשכת הכלים, ולא משאירים כלים ברחבת העזרה. (סידור עמ' 79)

מעשה הקרבנות

- שחיטת אישה כשרה בקדשים ובקדשי קדשים. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 292-293)
- המביא קרבן תודה, נכון שיאמר את פרק ק' בתהילים 'מזמור לתודה' בשעת סמיכתו על הקרבן. (סידור עמ' 122)

עבודת יום הכיפורים

- נראה שהבהמות שהיו מעבירים לפני כהן גדול בימים שלפני יום כיפור, הן אותן בהמות שיועדו להקרבה ביום כיפור. (מחזור ליו"כ עמ' 243-244)
- נראה שאין לקשור שלשלת לרגל הכהן הגדול כדי למושכו אם ימות חלילה. (מחזור ליו"כ עמ' 278-279)
- כאשר הכהן הגדול ממתין עד שיתמלא קודש הקודשים כולו עשן מהקטורת, נכון שיתפלל. (מחזור ליו"כ עמ' 282-283)¹⁴

13. יעוין שם בנוגע לאופן עשיית המנורה על ידי החשמונאים.

14. ראו גם שם עמ' 285-286.

קרבת פסח

- אדם שגר בריחוק מקום מירושלים, אינו נפטר מקרבן פסח בשל כך, וחובה עליו לצאת מביתו מבעוד מועד, לעלות לירושלים ולעשות את הפסח. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 286-288)
- מצווה על כל אדם ואדם להצטרף לשירת הפסח בעת הקרבת הקרבן ואכילתו. (מחזור לפסח עמ' 59, הגדה עמ' 20 ועמ' 76)¹⁵
- ראוי לאדם לצרף לחבורת הפסח את שכניו ומכריו, ולא אנשים אחרים. (מחזור לפסח עמ' 55)
- מותר לכתחילה לתבל את קרבן הפסח בתבלינים בזמן צלייתו, וכן לסוך אותו ביון, שמן, דבש, או רטבים אחרים. (מחזור לפסח עמ' 53)
- ניתן לאכול פסח על גגות הבתים בירושלים, ואין צורך במקום מקורה או בקומת קרקע דווקא. (מחזור לפסח עמ' 55-58)¹⁶
- כאשר מקריבים קרבן פסח, יש לבטא זאת בהגדה, במקומות הבאים: א. בשאלות הבן יש להוסיף 'שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי'.¹⁷ ב. יש לומר 'בשעה שפסח מצה ומרור מונחים לפניך'. ג. לאחר נטילת ידיים, יש לברך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מצה ומקוק בלילה הזה להזכיר גבורתו של מלך מחלכי המלכים ברוך הוא שעשה ניסים לאבותינו בזמן הזה בעבור אברהם יצחק ויעקב, ברוך אתה ה' זוכר הברית', ולאחר מכן לברך ברכת המוציא ולאכול מצה כרוכה ובתוכה בשר קרבן ומרור. (הגדה עמ' 21-24) ד. בברכת 'אשר גאלנו', חותמים 'גאל ישראל' מיד אחרי: 'והגיענו ללילה הזה לאכול בו פסח מצה ומרור'. (הגדה עמ' 77)

15. ראו עוד מחזור לפסח עמ' 62, בהבדל שבין ההלל לשיר של יום ושירים נוספים שהיו במקדש.
 16. יעוין עוד בשו"ת הרשב"א (א, לד) שכתב כן בפשיטות, והבין שכל הדיון אם הגגות נתקדשו, לא נאמר אלא בנוגע לעזרה, אך לגבי מצוות התלויות בירושלים, פשוט שאף הגגות בכלל ירושלים. ולהרחבה נוספת יעוין מנחת חינוך (סי' שסב), משנה למלך (שגגות יא, ד), אור שמח (הל' בית הבחירה ו, ז) ואבן ישראל (הל' בית הבחירה ו, ז). וראו תוספתא (פסחים ו, יא): "אף על פי שנאמר 'בבית אחד יאכל', אוכלין אותו בחצרותיהן ובגותיהן. מה תלמוד לומר 'בבית אחד יאכל', בחבורה אחת".
 17. ראו בהגדה עמ' 30 ועמ' 45 דיון על נוסח זה לאור העובדה שלהלכה אין צורך לצלות את קרבן החגיגה.

חגיגה

- יש מעלה בכך שהעלייה לרגל או לפחות חלק ממנה ייעשה ברגליים ממש. (מחזור לפסח עמ' 6 ומחזור לשבועות עמ' 42)
- יש להישאר בירושלים ברגלים, עד סוף הרגל, ולא להסתפק בעליה לרגל ליום טוב ראשון. (מחזור לפסח עמ' 9)¹⁸
- מצוות לינה מתקיימת אף מחוץ לחומות ירושלים. (מחזור לפסח עמ' 45-46 ומחזור לשבועות עמ' 14)
- מעיקר הדין, די בקרבן אחד לכל משפחה על מנת לקיים את מצוות עולה ראיה. (מחזור לפסח עמ' 27-29)¹⁹
- עולת ראיה באה גם מן העוף. (מחזור לפסח עמ' 28)
- אישה פטורה הן מעולת ראיה, הן מעצם המצווה להיראות בעזרה. אך היא רשאית לעלות לרגל ואף להביא עולת ראיה. והיא חייבת בשמחה בקרבן שלמים. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 260-272, מחזור לפסח עמ' 18-20 ומחזור לשבועות עמ' 8)
- לפי רש"י ותוס', גם ברגל לא הוציאו את כלי המקדש ממקומם, ורק הכהנים נכנסו לעזרה לראותם, ולפי הרמב"ם הוציאו אותם מההיכל לעזרה להראותם לכל ישראל. (מחזור לפסח עמ' 115-118)²⁰
- מצוות הקהל אינה תלויה במקדש, והיא נוהגת מדאורייתא גם בחורבנו. (מחזור לסוכות עמ' 120)
- מן התורה ניתן לקיים את מצוות הקהל בכל רחבי ירושלים המקודשת, וחכמים תיקנו לקיימה בעזרה. לפיכך, כשלא מתאפשר לקיימה בעזרה, יש לקיימה במקום אחר בירושלים. ואפילו מחוץ להר הבית. (מחזור לסוכות עמ' 120-124)
- לכתחילה יש לקיים את מצוות הקהל במוצאי יום טוב ראשון של סוכות. אך אם לא התאפשר לקיימה בזמן זה, ניתן לקיימה בכל ימי חג הסוכות. (מחזור לסוכות עמ' 117-118)

18. ראו עוד שם עמ' 44, ובמחזור לשבועות עמ' 11-21 ועמ' 31.

19. ראו עוד שם עמ' 52.

20. להשלמת הדברים הכתובים שם, יש להוסיף שבניגוד לשטח שבין האולם ולמזבח, שאילו נכנסים ישראל במצבים שונים, להיכל עצמו נכנסים רק כהנים שרצו ידיהם ורגליהם בכיור (רמב"ם בית הבחירה ז, כא; ורק במקרה של שאילה באורים ותומים מצינו כניסה להיכל של אדם שאינו כהן, שנכנס באופן חריג להיכל; ראו רמב"ם כלי המקדש ז, יא-יב); ומכיון שכך, התיאור שבגמרא (חגיגה כו, א-ב) אודות צורך להזהיר את העם מנגיעה בכלי המקדש, מוכיח שהכלים הוצאו מההיכל.

- יש להביא למצוות הקהל גם ילדים קטנים שלא הגיעו לחינוך. (מחזור לסוכות עמ' 119)
- מצוות הקהל מוטלת על הכהנים וראשי העם, ולא דווקא על המלך. והיא נוהגת גם כשאינן מלך בישראל. (מחזור לסוכות עמ' 128-131)
- מצוות הקהל חלה גם כשהשביעית היא מדרבנן. (מחזור לסוכות עמ' 132)
- מצוות הקהל חלה גם כשאינן רוב ישראל על אדמתם. (מחזור לסוכות עמ' 132-133)

מחוסרי כיפורים

- יולדת מביאה קרבן עולה ויורד, דהיינו שאם היא עשירה מביאה כבש לעולה, ואם ענייה מביאה בן יונה או תור. והגדרת עשיר לעניין זה היא אדם שיש בידו כסף מזומן לעלות לירושלים ולכלכל את בני ביתו בזמן זה ולרכוש את הקרבן. ומי שאין לו כסף, אינו צריך לקחת הלוואה או להמתין. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 256)
- בעת הבאת קרבנה, עומדת היולדת בתוך חלל שער ניקנור. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 257)

פרה אדומה

- אפשר להזות מהאפר פרה אדומה בכל מקום בארץ, ולא רק בירושלים. (מחזור לפסח עמ' 94-98)²¹

עדות

- כשאדם חוטא בינו לבין עצמו, יש ללמד עליו סגוריה, לנסות להשיבו בתשובה ואף להתפלל לתיקונו. לעומת זאת, כשאדם יוזם מעשי רשע ציבוריים, הוא בכלל 'המלשינים' שעליהם תוקנה תפילה שייכרתו מן הארץ. (סידור לאם ולבת ישראל עמ' 287)²²

s

21. וראו עוד סידור עמ' 71.

22. והם הם דברי הביאור הלכה (או"ח סי' א ד"ה ולא יתבייש).